

**Personalitatea evitantă și fobia socială în corelația lor cu rușinea.
Perspectiva psihopatologiei fenomenologico-evoluționiste**

Mircea Lăzărescu, 2017

Psihopatologia fenomenologică e centrată pe trăiri conștiente ce pot fi derivate din fenomene normale care ajung însă să se manifeste rigid și simplificat, acaparând și decontextualizând psihismul. Așa sunt de exemplu depresia, anxietatea, gelozia, suspiciunea, preocuparea față de ordine etc.

Perspectiva evoluționistă a psihopatologiei analizează faptul că astfel de trăiri și comportamente s-au constituit și au devenit importante, deoarece au jucat un rol adaptativ pentru oameni. Pentru multe dintre ele se pot descifra origini îndepărtate în biologie la animale. Pornindu-se de la structura psihismului animal, mediul cultural al umanității istorice a cultivat forme mai diferențiate de manifestare și trăire. Mai ales că, prin însăși structura sa, psihismul uman depășește substanțial modalitatea biologic-psihologică. Mai semnificative pentru om sunt: funcțiile de operare pe modele metareprezentationale; utilizarea limbajului narativ și a scenariilor posibile; cogniția socială și atașamentul diferențiat; autocontrolul comportamentului liber; subiectivitatea reflexivă a trăirilor.

Referința psihopatologiei la modalitățile naturale și adaptative de derulare a vieții psihice umane e importantă, atât pentru înțelegerea manifestărilor psihiatrice, cât și pentru dezvoltarea în continuare a unei antropologii comprehensive. În continuare va fi abordată problematica psihopatologică ce gravitează în jurul rușinii, constând în fobia socială, personalitatea evitantă și sd. senzitiv de relație. Fobia socială constă în

evitarea situațiilor în care subiectul urmează să se manifeste performant în fața unui public (posibil) evaluator; principala teamă este de eșec, și rușinea consecutivă. Personalitatea evitantă e hipertimidă și se reține de la activități care presupun o relaționare interpersonală cu necunoscuți, de teama de a nu fi ridiculizată. Sentimentul de a fi în centrul atenției publice, a privirilor și comentariilor celorlalți, stă la baza sindromului de relație senzitivă. Dată fiind corelarea acestor manifestări cu trăirea rușinii, se va schița o analiză fenomenologico culturală și evoluționist istorică a fenomenului rușinii.

Rușinea și pudoarea sexuală

În cultura occidentală fenomenul rușinii e corelat de obicei cu evenimentul biblic al conștientizării sexualității de către Adam și Eva urmată de izgonirea lor din Rai. În această secvență rușinea se intersectează cu vinovăția; dar nu și cu depresia. Complexul evenimential la care face referință Biblia are multiple semnificații.

Rușinea indusă de goliciunea corporală expusă public, presupune o cultură în care îmbrăcămintea joacă un important rol socio-cultural, și în care funcționează o clară distincție între existența privată și cea publică.

Mitul biblic se constituie în mijlocul culturii mesopotamiene – Abraham pleacă din Ur –, care la vremea aceea se plasa în vârful dezvoltării societăților urban-agrar. Hainele jucau în acestea rolul unui limbaj al diferențierii statutului social ierarhic al persoanelor. Iar între viață privată și cea publică-administrativă, religioasă și a puterii civil militare, diferențele erau deja majore.

Dacă ne întoarcem spre originile biopsihologice ale acoperirii protective a zonei sexuale, se cere precizat că aspectul adaptativ se referă în

primul rând la protejarea organelor de reproducere (mai ales la bărbați) în condițiile poziției bipede, care face ca această parte a corpului să fie mult mai expusă agresiunilor decât la patrupede. De aceea zona sexuală este și bogat inervată, cu o crescută sensibilitate dureroasă. Actul sexual, dată fiind importanța sa pentru reproducere, se realizează de obicei în zona mai protejată a locuirii, unde hominizii vor avea grijă și de copii. Spațiul în care locuiește familia, fie ea mai restrânsă sau mai lărgită, devine unul al intimității, în care interacțiunile psihologice dintre părinți și copii sunt multiple și variate, înțelegerea reciprocă realizându-se predominant nonverbal. În acest loc îmbrăcămintea e sumară; iar goliciunea e curentă. Caracteristicile existenței în spațiul intimității familiare se păstrează și când se dezvoltă o deferențiată viață publică.

Ieșirea din spațiul privat al locuirii în intimitate cu familia în “spațiul public”, presupune reprezentarea și afirmarea statutului social, în cadrul unei organizări ierarhice a comunității. Imbrăcămintea participă la diferențierea rolurilor și ierarhiei sociale, la afirmarea particularităților persoanei. Omul gol corporal, “despuiat” de haine, își pierde identitatea socială, devine “oricine”, “nimeni”. El ajunge nu doar mai vulnerabil biologic, ci și în afara normelor ce reglementază viața socială. Și, în plus, prin nefirescul condiției sale, atrage atenția celorlalți, însoțită de priviri și atitudini dezaprobatoare.

Condiția de vulnerabilitate și slăbiciune în care se află în public un om aflat în nuditate, lipsit de însemnele condiției sale sociale, induce desigur un sentiment neplăcut, de inferioritate și scădere a stimei de sine. Ceea ce e acceptabil în intimitatea vieții private, e neobișnuit și insolit în mijlocul agoriei comunitare. Prima reacție a publicului e de obicei nu de ostilitate ci de curiozitate și hilaritate, stârnind râsul. În aceste condiții, râsul are o

semnificație de plasare în inferioritate, de dispreț “batjocuritor” (în sensul în care el e analizat de Bergson). Nu doar goliciunea publică ci și un comportament neadecvat, eșuare într-o încercare simplă, ajunge pentru ca “cineva să se facă de râs” în public și să trăiască rușinea.

Semnificația secvenței Biblice este desigur dincolo de aceste comentarii psihosociologice, mai adâncă. Ea se referă la mutația pe care spiritualitatea sacrală o induce în existența umană, deasupra condiției sale biologice simbolizată prin multiplicarea sexuală. Apoi, se mai cere ținut cont de obiceiurile socioculturale, de nudismul ritualic sau de actuala degajare a opiniei publice în ceea ce privește îmbrăcămintea și expunerea sexuală.

Totuși, corelarea trăirii rușinii cu dezgolire publică a intimității personale, indică una din sursele importante ale acestei trăiri umane semnificative.

Rușinea și eșecul

Trăirea ce însoțește eșecul e una negativă, în care se combină tristețea, anxietatea și rușinea, toate însoțite de o scădere a stimei de sine. Pot fi urmărite mai multe scenarii.

Dacă revenim la biologic, poate fi invocată competiția masculilor din timpul rutului pentru poziția dominantă în grup, în primul rând asupra femelelor. Comparația ar putea fi făcută până la un punct cu doi bărbați ce se luptă pentru grațiile unei doamne, unul reușind iar celălalt trăind un eșec. Eșecul în dragoste-chiar fără competiție- e în prin sine o trăire neplăcută. Dacă el are loc în contextul concurențial și e comentat public nefavorabil, șansa de a fi trăită rușinea crește.

Eșecul se referă în primul rând la neîmplinirea unui proiect personal, despre care cei din jur ar putea să știe puține. Majoritatea proiectelor personale se desfășoară însă în context social, prin angajarea în realizarea

unor performanțe. Un rol esențial în acest proces îl joacă evaluarea finală a experților. Tradițional, ea constă într-o examinare susținută în fața unei comisii. Examenele și examinarea periodică a persoanei de către evaluatori, este în lumea actual un aspect al vieții curente. Mare parte din examene sunt publice, desfășurându-se situațional, “sub ochii” examinerilor nemijlocit prezenți. Eșecul în aceste împrejurări este și el nu doar o trăire privată, ci un fapt cunoscut public. Un eșec în astfel de condiții, mai ales dacă el se evidențiază prin greșeli grosolane, poate duce la comentare negativă, disprețuitoare și înjositoare a subiectului de către alții. Și astfel, de trăirea rușinii.

Derularea existenței persoanelor, mai ales în perspectiva proiectelor și examenelor de bilanț, se desfășoară cu ochii ațintiți anticipativ, spre viitor.

Un examen este pregătit din timp, iar condițiile desfășurării sale sunt analizate de obicei anticipat. Eventualitatea eșecului – și a rușinii consecutive – nefiind exclusă, există și în această direcție posibilitatea unei alunecări spre anormalitate. E vorba de “fobia socială” ce constă în frica exagerată a unui subiect față de felul în care va decurge examinarea sa publică performativă, cu supraevaluarea condiției de eșec. Însăși formularea acestei fobii subliniază faptul că unul din accente cade pe reprezentarea anticipativă a unui eveniment, în a cărui scenariu subiectul se imaginează ca personaj ce eșuează. Rușinea poate fi trăită, deci, nu doar în raport cu o situație prezentă – e.g. “mă aflu gol în public” – sau cu una trecută – e.g.

“m-am făcut de râs într-o societate”, ci și în raport cu o condiție viitoare. Ceea ce duce la conduita de evitare.

Se cere subliniat și în marginea fobiei sociale, faptul că rușinea e corelată cu relaționarea situațională a subiectului, în condițiile în care el

Specificitate umană a trăirii rușinii și râsul

Se poate considera că, la fel ca în cazul depresiei, rușinea se instalează în urma unei pierderi ce induce scăderea stimei de sine. Dar, dacă pentru depresie specifică e pierderea unei persoane de atașament ce duce la condiția doliului, pentru rușine specifică e pierderea onoarei, a demnității, cu sentimentul de umilință, de pierdere a respectului altora. Respectul reciproc presupune conformarea la normele de conviețuire într-o societate diferențiată ierarhic. Un om ce ajunge dezbrăcat, gol, într-o piață publică plină cu cetățeni, lipsit fiind de hainele care-i dau în mod firesc o identitate în ierarhia social, se simte penibil, umilit, vulnerabil, trăind un sentiment de rușine. El își dă seama că atrage spontan privirile celorlalți, care-l privesc cu curiozitate, izbucnind în râs. Deci, că "a ajuns de râsul lumii".

Râsul, ca expresivitate specific umană, are două înțelesuri. Unul se articulează cu buna dispoziție euforică comunitară, cu veselia sărbătorească, care, prin dezinhibiția generalizată dediferențiază structura ierarhică a colectivității, crescându-i temporar coeziunea. Oamenii mănâncă, beau, cântă, dansează, glumesc și râd (echivalentul psihopatologic îl constituie sd. maniaco). Celălalt sens al râsului exprimă o atitudine inferiorizantă, de superioritate colectivă prin care un individ e plasat într-o poziție de inferioritate, fiind disprețuit, înjosit, ridiculizat, umilit. Expresia ce se folosește e de "batjocură". Râsul batjocoritor este cel care consfințește rușinea. Situația e concretizată prin faptul că "cineva" a "ajuns de râsul lumii" (a a altora, a tuturor). Acest râs se poate extinde și în zona zâmbetului, care acum se exprimă cu un "aer de superioritate condenscentă" (zâmbetul batjocoritor, cu subînțelesuri, cu aluzii). Prin el însuși, zâmbetul are valoare contrară râsului public, el semnificând deschidere umană spre altul, spre receptarea altuia în intimitate. În acest sens zâmbetul a ajuns un modül psihocerebral, manifestându-se deja la sugar și inducând zâmbetul mamei, într-un cerc ce se amplifică până la relația de atașament (chiar și masca zâmbetului poate sugera sociabilitate și deschidere spre contact uman).

Sentimentul de rușine se articulează cu un cadru relațional în care alte persoane privesc cu insistență subiectul (cu curiozitate), iar fața lor exprimă un zâmbet disprețuitor. Urmează râsul ce-i reunește pe spectatorii batjocoritori, care-și iau ca obiectiv comentarea nefavorabilă a subiectului. E vorba de un comentariu critic, inferiorizant, care-l plasează pe subiect într-o poziție ridicolă (de râs). Această condiție se desfășoară în planul narativității cultural sub forma satirizării și a spectacolelor de comedie. În condițiile concrete în care o persoană, prin aspectul și comportamentul său "se dă în spectacol" și "se face de râs", publicul spectator comentează persoana în cauză în registrul depreciator al batjocurii inferiorizante. Omul ce trăiește rușinea își reprezintă comportamentul altora care discută glumind despre el, îl bârfesc, îl comentează disprețuitor.

Complexul trăirii rușinii presupune, în comentariul său, o serie de expresii și noțiuni aparte, precum: onoare, demnitate, respect, stimă (ce se pierde), dezaprobare, dispreț, umilire, compătimire, botjocorire, degradare, compromitere (care sunt atitudini ale celorlalți), râs și zâmbet (a ajunge de râsul lumii, a altora, a se face de râs), zâmbet disprețuitor, îngăduitor, batjocoritor.

ajunge (sau poate ajunge) într-o condiție de inferioritate; astfel încât, ceilalți pot exprima o atitudine de superioritate și dispreț înjositor.

Rușinea, atractivitatea și dismorfofobia

Revenind la schema biologică menționată mai sus a confruntării masculilor pentru supremația în grup se constată evident că el regăsește în psihosociologia umană, desigur reformulat. E vorba de “atractivitatea” persoanei, care poate câștiga un prestigiu social, influențând și chiar manipulându-i pe alții. Persistă și la om comportamentul atractiv erotico sexual, cultivat în mod special de persoanele feminine (sexul frumos). Dar atractivitatea intră și în ecuația concurenței pentru o poziție înaltă în “leadership”, dincolo de frumusețea fizică și calități de “sex appeal”. Intră acum în joc diverse competențe speciale: siguranța de sine, asertivitatea crescută ș.a. Dar și “ceva” ce se numește generic “spontaneitatea relaționării sociale” sau “farmecul comunicării”. Adică, o caracteristică psihologică corelată nu atât aspectului fizic cât expresivității, atât celei mimico gestuale cât și comunicațional verbale. Mai precis, de capacitatea subiectului de a atrage atenția asupra sa realizând un contact și o comunicare pozitivă cu alții. În acest proces privirea joacă un rol important alături de zâmbet și gestică.

Privirea prin care se realizează percepția interpersonal situațională e o condiție de fond a vieții sociale normale, adaptative. La om s-a dezvoltat în cursul antropogenezei –se evaluează că aproximativ în urmă cu 150.000 ani – ceea ce în prezent se numește “creierul social”. E vorba de o capacitate de cogniție socială, care sintetizează aspecte precum: recunoașterea feței

umane, a semnificației expresivității acesteia, mai ales a privirii; intuirea intențiilor, atitudinilor și opiniilor altuia în situație (=Theory of Mind), distingerea atitudinii de cooperare, ostilitate sau înșelare; resimțirea atașamentului sau indiferenței etc. Toate aceste semnificații sunt percepute cvasiautomat și spontan în cadrul scanării curente a situațiilor ambientale, în cazul că sunt prezenți alți oameni. Ceea ce înseamnă că și propria persoană a subiectului se află în mod constant, spontan și firesc, în condiția de a fi privită, percepută și interpretată situațional de către alții. Desigur, e vorba de o “atenție marginală”, “tangențială”, care reprezintă pânza de fond în raport cu care, în unele împrejurări, subiectul își concentrează atenția asupra cuiva.

Sau, “atrage” atenția altora. Persoana care încearcă să devină atractivă pentru alții, cu intenția de a fi admirată (erotic), apreciată social valoric sau compătimită și sprijinită sau să le atragă adeviziunea pentru o funcție de leadership, se manifestă astfel încât să ajungă în centrul atenției sociale.

Subiectul poate ajunge în centrul atenției grupului social și involuntar, dacă aspectul său prezintă particularități fizice sau comportamentale care ies din comun. Stigmele și deformările corporale, neobișnuitul îmbrăcămînții sau a mișcărilor, pot atrage atenția altora. Urâtenia fizică atrage și ea atenția, inducând spontan o reacție emotivă negativă în alții, de respingere. Subiectul resimte de obicei dacă alții trăiesc un sentiment de acceptare, admirație, respingere sau ostilitate în raport cu propria lor persoană. Dar, această resimțire poate fi mult prelucrată în plan reprezentativ și imaginativ.

Individul cu dizarmonii corporale și urâtenie fizică se simte neatractiv, putând avea o stimă scăzută față de sine, trăire ce este apropiată de cea a rușinii. În psihopatologie se întâlnește sindromul dismorfiei corporale, ce constă în ideea prevalentă a pacientului că are un corp nearmonios, deformat, dismorf, urât, neatractiv. Sentimentul negativ al rușinii patologice

îl conduce la evitarea aparițiilor publice cu idea că alții îl evaluează negativ, batjocoritor. Precum și la comportamente aberante în încercarea de corecție a dismorfiei presupuse.

Rușinea și oprobiul public

Plasarea unei persoane în centrul atenției publice, atunci când ea se manifestă pozitiv, când e admirată sau ascultată cu interes și coparticipare, se însoțește de trăiri afective pozitive. Dacă însă o persoană e în centrul atenției altora când trăiește o înfrângere, un eșec, când exprimă aspect nearmonic sau deficitar, urâțenie și dismorfism, ea trăiește o stare afectivă negativă, neplăcută, de înjosire, de rușine. Diverse socio culturi au practicat expunerea publică a persoanelor cu valoare de puniție, prin condamnare la “oprobiul public”. Limbajul tradițional consemnează expresia de expunere la “stâlpul infamiei”. E vorba de a plasa condamnatul în piața publică, unde trebuie să rămână expus privirilor, disprețului și injuriilor comunității.

Cetățenii pot să-l batjocorească, să-l scuipe, să-i adreseze expresii injurioase, să arunce în el cu diverse lucruri, să glumească și să râdă pe seama sa. O astfel de pedeapsă poate fi amplificată prin felul în care subiectul e expus: într-o cușcă, în haine speciale sau gol, eventual cu o mască de porc sau măgar.

În tradiția Europei medievale și renascentine, cronicile menționează în burgurile continentului variate aspect ale pedepsei oprobiului public.

Modelul sancțiunii prin care cineva este pus în condiția de rușine, supus privirilor și manifestărilor dezaprobatoare ale comunității, este însă general. Până relativ recent în școlile primare se practica pedeapsa “punerii la colț” (“cu nasul la perete”) a unui copil neascultător, astfel încât toți colegii să îl poată privi și disprețui pe la spate. În cazul triumfurilor romane regii

Rușinea și privirea

În sd. senzitiv de relație, ce exprimă centrul psihopatologiei rușinii, subiectul se simte privit direct și insistent de alții.

Această condiție e deosebită. Ea se manifestă în normalitate cu ocazia examinării subiectului pentru o probă în care abilitatea și manifestarea corporal e importantă. În contemplarea unui spectacol teatral atenția spectatorilor e îndreptată asupra desfășurării acțiunii, actorul fiind identificat cu personajul, cuprins în scenariul dramatic. Chiar într-un examen, centrat pe performanța corporală, atenția examinatorului țintește perspectiva execuției; și nu corpul ca sediu al persoanei vizate. În schimb, dacă în mijlocul unei ceremonii cuiva i se va descoase haina și rămâne gol, privirile ațintite asupra sa îl vizează ca persoană, care nu joacă acum nici un rol și nu urmărește nici o performanță. Chiar dacă atenția unui examinator privește cum altul execută o performanță corporală, dacă privirea vizează persoana și nu mecanismul execuției, executorul “ se simte privit” și își amplifică autocontrolul; ceea ce îl poate conduce la greșeli.

Faptul ca în cursul derulării vieții și activităților curente, cineva să fie privit cu insistență de către altcineva, e neobișnuit. Și persoana în cauză se simte jenată și încordată chiar dacă e privită din spate. Aceasta deoarece, în relaționarea firească, privirile și atenția acordată altora, deși sunt permanente, sunt “fugitive” și laterale, periferice. Cu atât mai mult e resimțită jenant privirea feței, a obrazului. Faptul poate conduce la o stare emotivă, ce determină roșeața feței. Roșirea feței e destul de caracteristică și în rușine (“a roși de rușine”) iar în psihopatologie poate exista fobia de a nu roși în public (ereutofobia). Privirea în ochi e și mai greu de suportat. Ea e practică ca un act de dominare, de fascinație, fiind utilizată în hipnoză. Privirea directă și pătrunzătoare a fost, tradițional, corelată și cu intenții malefic, de vrăjire. Astfel s-a dezvoltat doctrina “deochiului” care era cunoscută în zona Mediteranei din vremea romanilor; și e prezentă și în zilele noastre (în Glosarul de psihiatrie transculturală a DSM-IV e reținută cu denumirea “maldochio”).

Privirea are multiple nuanțe, exprimând stări sufletești personale și mesaje interpersonale sociale. Ea joacă un rol deosebit în admirarea altuia sau îndrăgostirea (fapt comentat pe larg de Marsilio Ficino în vremea Renașterii din Florența).

Privirea joacă un rol esențial în cunoaștere atât în biologie ci și la om. Dumnezeu iudeo creștin este uneori simbolizat printr-un ochi atotvăzător, de care nu se poate ascunde nimeni. În mistică, un rol deosebit îl joacă viziunile. Privirea care descoperă și “vede lumina adevărului” a jucat un rol deosebit și în filosofie, de la Platon la Heidegger.

Având în spate o astfel de tradiție psiho-culturală nu e de mirare că “sentimentul de a fi privit cu insistență” se regăsește și ca un simptom psihopatologic. Persoana în stare de rușine se simte privită cu curiozitate și desconsiderare. În sindromul senzitiv de relație, centrul psihopatologiei constă în sentimentul că toată lumea privește subiectul în mod deosebit și insistent.

națiunilor învinse erau puși în trăsurile care defilau în fața învingătorilor. Un romancier recent descrie cum în cursul revoluției culturale din China, persoane declarate “dușmani ai poporului” erau obligate să defileze prin fața mulțimii cu o placardă atârnată de gât pe care scria: “am făcut...” sau “am spus...” cutare sau cutare lucru.

Condamnarea la oprobriul public prin punerea unei persoane în condiții înjositoare în mijlocul atenției comunității, subliniază un aspect esențial al fenomenului de trăire negativă a rușinii. Și anume, sentimentul de a fi privit dezaprobator, agresiv, batjocoritor. Contează, desigur, și ceea ce spun alții despre subiect; precum și multiple alte aspecte ale scenariului, dintre care unele au fost deja menționate. Dar sentimentul de a fi privit insistent, cu superioritate și dispreț, este esențial. Rușinea este o trăire negativă care în specificul ei e situațional relațională. Faptul o diferențiază de depresie, care în specificul ei, extrage subiectul din situație, din raportarea la prezent și viitor. Depresivului nu-i mai pasă de nimic, nici chiar de opinia altora. Sentimentul de vinovăție care însoțește depresia, se poate exprima totuși și relațional, într-o zonă de intersecție cu rușinea.

Rușinea, violul și corporalitatea

Se poate reveni acum la punctual de la care s-a plecat în comentarea rușinii, adică la sexualitate. Psihopatologii de la începutul sec.XX care s-au preocupat, pe urmele lui Jaspers, de reacțiile psihopatologice, au consemnat faptul că o tânără violată prezintă trăiri intense de rușine, însoțite de simptome “senzitiv relaționale”. Adică, are sentimentul, impresia, că toată lumea știe ce i s-a întâmplat; iar pe stradă lumea o privește în mod special, cu subînțelesuri, dezaprobator, batjocoritor. Astfel de trăiri au fost circumscrise într-un sindrom special de către Kretschmer, care le plasa în

marginea delirului. Mai precis, “sindromul senzitiv de relație” (Sensitivebeziehungswahn) era considerat că apare la personalități sensibile, timide, sfoase, emotive, retentive, după unele evenimente de viață, ce sunt intens prelucrate intrapsihic. Simptomatologia sa este cea menționată mai sus: sentimentul (impresia sau convingerea) de a se afla în centrul atenției tuturor, privit permanent și în mod special, batjocoritor, de a fi comentat, discutat negativ, că se “râde de el”. În cazuistica lui Kretschmer se menționează și cazuri de tineri care practică onania, condiție care devine tematica prevalentă sau delirantă a trăirilor senzitiv relaționale. În acest caz, nu se “întâmplă” nici un eveniment public, care ar putea fi relatat și de altcineva. Nu e implicată nici măcar o a doua persoană, ca în cazul violului. Merită reținut însă că și această cazuistică are implicații corporal sexuale.

Ceea ce e specific patologiei rușinii, este o trăire senzitiv relațională corelată atenției și privirii directe a persoanei corporale în situație. De aceea implicarea organelor sexual – și nu a sexualității în general – e importantă.

Ea menține psihopatologia articulată de situația centrată de persoană, prin corporalitatea sa nemijlocită.

Sindromul senzitiv relațional și paranoia

Sindromul senzitiv de relație, ca patologie a rușinii, poate fi considerat ca avantcamera unei stări psihopatologice care însoțește paranoia.

E vorba de sentimentul de supraveghere și control. Primul nivel la care acesta se manifestă în patologia centrată pe persecuție, este cel de urmărire. Aceasta e resimțită de pacient în zona publică, cu ocazia deplasărilor. Caracteristica trăirii stării de urmărire este faptul că aceasta e considerată suprapersonală, realizată de anonimi, de reprezentanții unor instituții sau entități supranaturale. Sentimentul senzitiv de relație este, în variant sa

corespunzătoare rușinii, resimțit ca situațional și în relație cu persoanele efectiv prezente.

Un al doilea nivel al sentimentului de supraveghere se referă la controlul de la distanță a intimității, resimțit de obicei ca realizat cu aparate (microfoane, camere video, ecran TV, calculator etc.); sau, de către forțe supranaturale. Inițiatorii supravegherii sunt tot instanțe suprapersonale (deși, în unele cazuri, trimiterile pot fi personalizate). Ultimul nivel este cel al sentimentului de supraveghere și control a intimității gândirii, intențiilor și acțiunilor. Acestea sunt simțite și ca manipulate, influențate, dirijate. Simptomele sunt incluse în cele de “prim rang Schneider”.

Sindromul controlului intimității care se articulează cu paranoia este, în esența sa, diferit de sentimentul senzitiv de relație al anxietății sociale situaționale. În multe cazuri, cele două sindroame pot coexista. Subiectul presimte că alții îl privesc în mod special nu doar cu o curiozitate batjocoritoare, ci și cu intenții ostile și de supraveghere.

Concluzii

La capătul acestui comentariu de psihopatologie fenomenologic - existențialistă și evoluționist culturală, s-ar putea concluziona că, replica psihopatologică specifică pentru rușine este trăirea senzitivă de relație. Ea este cea care, în fobia socială, e anticipată odată cu rușinea eșecului în performanțele evaluate public. Persoana evitantă, care temperamental e hiperemotivă și cu o stimă de sine fragilă, evită și ea relaționarea cu persoane necunoscute tocmai de frica eșecului însoțit de rușine, de trăiri senzitiv relaționale. Inhibiția socială nu se datorează indiferenței ca la

schizoid, ci exagerării scenariului metareprezentativ prin care subiectul se plasează, ca personaj, în situații de relaționare în care eșuează.

Prin structura psihismului său, omul normal nu e niciodată singur. Pe de o parte el se află în relație de atașament cu alții, în cadrul unui cerc concentric de persoane “aproiate sufletește”, cărora “le pasă” de existența sa. Pe de altă parte, el se imaginează mereu în condiția peerceperii sale evaluative de către alții; percepere ce e continuă, fiind activată în anumite împrejurări.

Persoana umană, care prin structura sa normală nu e niciodată singură, poate ajunge în condiția anormalității în care relaționarea sa cu alții e trăită deformat. Tulburările de personalitate sunt o astfel de condiție.

Tulburarea de personalitate evitantă ne amintește că rușinea a fost o condiție definitorie a existenței umane.

